

ƏMİRXAN XƏLİLOV

DÜNYA ƏDƏBİYYATI

(Mühazirələr, ədəbi oçerk və portretlər)

Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti

II cild

(İntibah dövrü və XVII-XVIII əsr dünya ədəbiyyatı)

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
tərəfindən təsdiq edilmişdir (əmr №1232,
07 iyul 2011-ci il)*

BAKI – 2013

Elmi redaktor: Qorxmaz Quliyev – professor

Rəyçilər: Nizami Cəfərov – AMEA-nın müxbir üzvü

Teymur Kərimli – AMEA-nın müxbir üzvü

Məmməd Qocayev – professor

Asif Hacıyev – professor

8/09)
° X 48

Əmirxan Xəlilov

Dünya ədəbiyyatı

Bakı, “Bilik” nəşriyyatı, 2013, 536 səh.

Uzun illərdən sonra “Dünya ədəbiyyatı” dərs vəsaitinin yaranmasına böyük ehtiyac duyulurdu. Elə bu səbəbdən hələlik yeddi cilddən ibarət yeni kitabın yazılması zəruriyyəti meydana çıxdı. Bu vəsaitin ali məktəblərin humanitar fakültələri üçün faydalı olacağı danılmazdır. I cildə Antik dövr yığcam bir şəkildə tədqiq olunmuş, yeni faktlar, əlavə və ixtisarlara edilmişdir. Xüsusilə, Homerlə bağlı oçerklərdə müasir baxış və estetik dəyərlər nəzərə alınmışdır. II cild yalnız İntibah dövrü və XVII-XVIII əsr ədəbiyyatını əhatə edir. III cild də isə XIX əsr ədəbiyyatının böyük şəxsiyyətlərinin yaradıcılıq xüsusiyyətləri təfəssilatla varmadan öz yığcam ifadəsini tapacaq. Çapdan çıxmış IV-V-VI-VII cildlər isə XX əsr ədəbiyyatının ən mühüm məsələlərinə həsr edilmiş, görkəmli şair və ədiblərin yaradıcılığı nəzərdən keçirilmişdir. Bütövlükdə dərs vəsaiti çağdaş ədəbi-estetik prinsiplər əsasında yazılmışdır.

D $\frac{525000 - 254}{304 - 09}$ M

«Bilik» nəşriyyatı, 2013

İsa, Musa, Yaqub, Yusif, Məhəmməd kimi böyük Peyğəmbərlərin, yaxud Tövrət, İncil, Quran kimi müqəddəs, səmavi abidələr Şərqə məxsus deyilmi? Bunlar ilahi İntibahın mövcudluğu idisə, dünyəvi intibahın da dühaları məhz şərqə məxsusdur. *Konfutsi, Budda, İbn Sina, Əl Fərabi, Əl Biruni, Rudəki, Firdovsi, Xəyyam, Nizami, Xaqani, Nəsimi, Nəvai, Füzuli, Sədi, Hafız, Cami, Vaqif, Cavid, Cabbarlı, S.Vurğun* kimi poeziya və fikir dühalarını xatırlamaq kifayətdir. Lakin məsələ bunda deyil ki, birini ümman, digərini damla adlandırasan. Hər ikisini vəhdətdə götürdükdə böyük aləm yaranır – damla da, ümman da ayrılmaz zərrələrdir. Di gəl ki, məsələn, rus ədəbiyyatşünaslığında, tənqid və tədqiqində yalnız Avropa renessansından söhbət getmişdir. Hər halda daha ədalətli budur ki, qütblər arasında Çin Səddi yaratmaq iddiasında olmayasan. Işıq-qaranlıq, alim-cahil nisbətində yanaşmayasan. Onda gərək deyəsən ki, yunan-roma, alman filosofları ilə hansı xalqın alimlərini yanaşı qoyasan?! Hər xalq, məsələn, Sokrat, Aristotel və ya Hegel yarada bilərmə? Əlbəttə, bu məsələyə (Şərq-Qərb) ötəri və ya üzdən yanaşmaq məqbul olmaz. Günəş Şərqdən boylansa da, bütün kainata işıq saçmırmı?! Şərq bizim olduğu kimi, Qərb də bizimdir, bir səma altında yaşayan insanlardır.

Bu da həqiqətdir ki, Avropa ədəbiyyatında antik yunan mədəniyyətindən sonrakı ən böyük mərhələ məhz **İntibahdır**. Bir tezisi də əlavə etmək lazımdır ki, F.Engelsin təsdiq etdiyi kimi, Avropada Yeni Dövr yunanlara qayıtmaqla başlayır. Üç böyük mərhələ də məhz bu fikirlə bağlıdır: İntibah dövrü, Maarifçilik dövrü və XIX əsr...

“İnsan hər şeyin meyarıdır” şüarı ilə meydana çıxan İntibah realizm bədii metodu ilə sıx əlaqədardır (*Rable, Şekspir, Erazm, Servantes* və b.). Maarifçilik realizmi isə əsasən *Didro və Bomaşşe, Russo və Volter, habelə Monteskyö, Lessinq,*

I HISSƏ

***İNTİBAH DÖVRÜ
ƏDƏBİYYATI***

İNTİBAH DÖVRÜ ӘDӘBİYYATI
(Ümumi icmal)

İtaliyada intibah. Avropa әдәбиyyatının görkəmli tәdqiqatçılarından olan akademiklər Mixail Pavloviç Alekseyevin, Viktor Maksimoviç Jirmunskinin, professorlar S.S.Mokulskiy, A.A.Smironovun, habelә digәr alimlərin dә tәsdiq etdikləri kimi, XIV әsrdән başlayaraq ilk dәfә İtaliyada böyük bir mәрhələ - İntibah mәрhələsi başlandı ki, bu da bütүн Qәrb ölkələrinin mәdәniyyätinә güclü tәkan oldu. Mütәрәqqi bir dönüш kimi qiymәtlәndirilән intibah әsl elm, fikir, sәнәt dühalarını üzә çıxardı. Florensiya, Neapol, Venetsiya, Milan, Ferrari, Boloniya, Roma, Genuya vә s. шәhәrlәrin sosial-iqtisadi zәnginliyi kapitalist İtaliyasının çiçәklәnmәsi üçün real zәmin yaratdı. Engelsin dә qeyd etdiyi kimi, Dante başda olmaqla görkәмli dühalar meydana gәldi. Digәr ölkələr dә kosmik inkişaf yoluna qәdәм basdı. “Yeni, шirin üslub” poetik mәktәbi yarandı. Dantenin ilk müәllimlərindən hesab etdiyi Qvido Qvineselli hәmin әdәbi mәktәbin yaradıcısı sayılır. Onun mәшhur ifadəsi – “Mәhәbbәt özünә xeyirxah ürәklәrdә yer axtarır, quş yarpaqlara sığındığı kimi”. Antik yunan, latin, Roma mәdәniyyәti bu sahәdә xüsusi rol oynadı. Qvido Qvineselli (1240-1276), Qvido Kavalkanti (1259-1300) kimi шәxsiyyәtlәр Dante ilә birlikdә yeni sәнәtkarlar “seriyasına” yol açdılar. Belәliklә, Petrarka (1304-1374), Bokkaçio (1313-1375), Mikelancelo (1475-1564), Leonardo da Vinçi (1452-1519), Vittoria Kolonna (1492-1546), Marsilio Fiçino (1433-1499), Franko Sakketti, Mateo Bandello, Covanni Françesko, Lüdiviko Ariosto (1474-1533), Torkvatto Tasso (1544-1595), Bernardo Dovitsi (1470-1520), Petro Aretino (1492-1556), Cordano Bruno (1548-1600), Nikkolo Makia-velli (1469-1527) kimi шәir-sәнәt vә mәfkurә adamları bütүн

Avropaya səs saldılar. XIV-XV əsrlərdə İtaliyada hərtərəfli tərəqqidə olan humanizm özünün apogeyinə çatdı. Leonardo Bruni, onun tələbəsi Kaluçço Salutati Florensiyanın dövlət idarələrində bu istiqamətdə az iş görmədilər. Yunan, latın dilini gözəl bildiklərindən antik dövrün ən sanballı əsərlərini latınca yaymağa nail oldular. “Florensiyanın tarixi”, “Zadəganlıq barədə mübahisə” kimi aktual yazıları ilə xalq hərəkatını intibah ruhunda formalaşmağa səsliyirdi. Az sonra bunlara Podjo Braççolini (1380-1459), Enea Silvio (1405-1464), Lorenzo Valla (1405-1457), Coviano Pontano (1426-1503), Leone-Battista Alberti (1407-1472), xüsusilə Kozimo Mediçi, onun oğlu Pyero Mediçi və nəvəsi Lorenzo Mediçi (1448-1492) qoşuldu və Florensiyanın həyatında mühüm rol oynadılar. “Xəsislik haqqında”, “Xeyirxahlıq haqqında”, “Bədbəxt məmurlar haqqında”, “Evriala və Lukretsiyanın tarixi”, “Xriziola”, “Uraniya”, “Meteorlar”, “Ailə haqqında” və s. əsərlər italiya cəmiyyətinin ümumi inkişafı məsələlərinə həsr olunmuşdu.

Öz müəllim və sələfləri Dante, Petrarka, Bokkaçio barədə elmi traktatlar, tərcümeyi-hal, şərhlər və qeydlər yazaraq, onlara gördükləri işlər üçün qədirşünaslıqlarını bildirirdilər. Florensiyanının siyasi və iqtisadi yüksəlişi üçün Lorenzo Mediçi daha səylə çalışırdı. O öz ətrafına görkəmli şairləri, filosofları, sənət dühalarını cəlb edə bilmişdi. Botiçelli, Donatello, Leonardo da Vinçi, Mikelancelo kimi dahi şəxsiyyətlər onun malikanəsində qərar tutmuşdular. Müxtəlif ədəbi-bədii tədbirlər keçirən Mediçinin malikanəsi əsl elm, sənət, teatr, rəssamlıq, heykəltəraşlıq yarışına çevrilmişdi. Hər şeyin zahir-i gözəlliyinə, zənginliyinə və daxili estetik mahiyyətinə xüsusi diqqət yetirən *Lorenzo* şəxsi yaradıcılıq qayğısına da qalır, poeziyasının rəngarəngliyinə, cazibədarlığına nail olurdu.

Şeir dilinə, mövzu və obrazlarına Orta əsr və Antik elementlərlə sığal çəkir.

“Sevgi bağçası”, “Korinto”, “Ambra” və s. məcmuələri yüksək intellektuallığı ilə seçilirdi. **Lorenzo Mediči** özünün zərif şeir çələnglərində daha çox Petrarka və Bokkaçio yolunu davam etdirmişdir. Platonik məhəbbətin mədhi onun lirikasının başlıca cəhətidir. Ən yaxşı əsərləri cərgəsində onun “Karnaval nəğmələri” şeirlər silsiləsi fərqlənir. Antik mövzular xalq poeziyası bu şeirlərin əsas mahiyyətidir. Ələmətdar şeirlərdən biri “Vaxxa və Ariadna təntənəsi” sayılır. Bu nəğməsində o, bədii vasitələrdən çox ustalıqla bəhrələnməmişdir. Onun ədəbi dərnəyində ümumiyyətlə istedadlar cəmləşmişdi. Adını çəkdiyimiz mahnıda belə misralar vardır:

Coşğun gənclik daim yaşar
Əbədiyyət sevgisilə.
Xoş anları göydəcə tut
Yaşa, yarat ürəyinlə,
Sabah özgə dəmlər olar...

(sətri tərcümə)

Burada “Bada vermə birçə anı” mövzusu, heç şübhəsiz ki, Horatsio ənənəsindən irəli gəlir.

Bu dördə görkəmli mədəniyyət xadimləri də geniş fəaliyyət göstərirdilər. bu cür italyan ellinistlərindən Qvarino da Verona (1370-1460), Matteo Boyardo (1434-1494), Lodoviko Ariosto (1474-1533), Jakopo Sannadzano (1458-1530), Petro Bembo (1470-1547), Baldasare di Kastilone (1478-1529), Teofilo Folenço (1496-1544), Françesko Berni (1498-1535), Pomponio Leto (1427-1497).

Matteo Boyardo ən çox antik müəlliflərin əsərlərini italyan dilinə çevirməsi ilə məşhurdur. O, gəncliyindən latın şeirləri yazmış (10 eklog), habelə dahi şair Vergiliyə nəzirə olaraq daha 10 italyan ekloqu, həmçinin Petrarkasayağı ital-

yan sonetləri və kansonları ilə tanınmışdır. Lakin ən görkəmli əsəri romantik-qəhrəmanlıq üslubunda yazdığı “Aşiq olan Roland” poeması sayılır ki, bu da tam başa çatmamışdır. O, daha çox fransız orijinalında olan nüsxəyə əsaslanmışdır. Lakin şairin Böyük Karl və Roland obrazları daha zərif və nəcib sevgi hissləri ilə ifadə olunmuşdur. Bütün hadisələr nağılvəri, romantik boyalarla təsvir edilmişdir. Buradakı rıtsarlar tək-cə bir-birilə deyil, həm də nəhənglərlə, ecazkar, mifik döyüşçülərlə vuruşurlar. Əsərin əsas ideyası məhəbbət, qısqanclıq, qadın hiyləgərliyi və s. üzərində qurulmuşdur.

Eposun mərkəzində Qalafronanın (Çin kralı) gözəl qızı Ancelika dayanır ki, Böyük Karlın sarayında hamı səcdəsində durur. Onun bir sözü kifayətdir ki, Rolandı inanılmaz qəhrəmanlığa sövq etsin. O, cadugər bir bağa düşür və nəhənglərlə, timsahlarla qeyri-bərabər döyüşə atılır. Ancelikanın şərəfinə Roland Şərqə tərəf yollanır və sevgilisinin atası ilə düşmən olan Aqrikanı məhv edir. Ancelika əslində Ronaldoya yox, onun qardaşı oğlu Rinaldoya məftundur. Baxmayaraq ki, Rinaldo ona qarşı soyuqluq göstərir. Bu ziddiyyət də onunla bağlıdır ki, onlar vaxtilə cadulanmış su mənbəyindən içmişlər və həmin suyun tərkibi insanların hisslərinin dəyişilməsinə səbəb olur. Həmin suyun təsiri nəticədə onları öz rollarını dəyişməyə vadar edir: indi Rinaldo onu sevsə də, Ancelika fikrini dəyişmiş, soyuqqanlı olmuşdur.

Beləliklə, “Aşiq olmuş Roland” böyük uğur qazanmış və Boyardoya şöhrət qazandırmışdır. Tamamlanmamış həmin əsər özündən sonra meydana gələn poemalar üçün münbit zəmin yaratmışdır. *Lüdiviko Ariostonun* yazdığı “Roland” (“Neistoviy Roland”) həmin janrı romantik-qəhrəmanlıq cizgiləri ilə daha da inkişaf etdirmişdir. Boyardonun davamçısı kimi Ariosto çox məftun olduğu həmin mövzunu daha da genişləndirmişdir. 40 nəğmədən ibarət poema ilk çapından

sonra dəfələrlə yenidən nəşr edilmişdir. Sonralar müəllif həmin əsərini daha 6 nəğmə ilə genişləndirmiş və mürəkkəb, çoxplanlı süjetlə zənginləşdirmişdir. Əvvəlki məlum mövzu 3 əsas süjetlə, bir qədər də yeni rənglər, boyalarla daha maraqlı mahiyyət kəsb etmişdir. İmperator Karlin apardığı müharibə nəticəsində xristian dünyasının xilas, *Pulçı və Boyardodan* fərqli olaraq yeni epizodlar, döyüş səhnələri əsl prinsiplial xarakter alır.

Əsərdə ikinci əsas mövzunu yenə də Rolandonun Ancelika mehəbbət macərası təşkil edir. O, çox cəfalardan keçir, əsl fədakarlıqlar göstərir, lakin sevgisinə qovuşa bilmir. Ancelika döyüşdə yaralanmış Medoru ölümdən xilas edir, yaralarını sağaldır, sonda isə ona qarşı şiddətli sevgisi başlayır. Daima, hər yerdə Ancelikanı axtaran Ronaldo öyrənir və görür ki, sevgilisi başqası ilə müntəzəm görüşür. Qızın Medora olan sevgisi Ronaldonu dəlilik səviyyəsinə gətirib çıxarır.

Poemada üçüncü əsas mövzu Rudceronun döyüşçü qız Bradamante (Rinaldonun bacısı) ilə sevgi macəralarıdır. Bu mövzu da əsərdə gərgin dramatik səhnələrlə müşaiyət olunur. Bu sevgi tarixçəsi bir qədər fəvqəl və fantastik elementlərlə təsvir edilmişdir. Əsərdə xeyli bədii surətlər yer almışdır. Lakin əsas qəhrəmanların, xüsusən Bradamantenin təsirli ölüm səhnəsi, qadınlığın taleyi məsələləri müəllifi daha çox düşündürmüşdür.

Əlamətdar bir cəhəti qeyd etmək lazımdır ki, intibah bütün mütərəqqi cəhətləri ilə Ariostonun yaradıcılığının əsasını təşkil edir. Müəllif, özünün əsərindəki XVII nəğmədə dediyi kimi, “bədbəxt İtaliyanın” taleyi ədalətsiz müharibələrin əlində qalmışdır. Xarici müdaxiləçilərə lənətlər yağdıran şair İtaliyanın milli bərabərliyi uğrunda çarpışanları alqışlayır, doğma Vətəninini azad, firavan görmək istəyir. Əksər tədqiq-

qatçıların təsdiq etdiyi fikir budur ki, Ariostonun poeması Avropa poeziyasının inkişafında əsaslı rol oynamışdır. Bu janrın poetik ənənələrini davam etdirən *Volter* (“*Orlean baki-rəsi*”), *Bayron* (“*Don Juan*”), *Puşkin* (“*Ruslan və Lyudmila*”) bu və ya digər dərəcədə məhz sələflərinə, o cümlədən *Arionaya* borcludurlar.

Lüdoviko Ariosto (1474 - 1533) – Bu şairin “Vurğun Orlando”su XVI əsrdə Dantenin “İlahi komediya”sının XIII əsrdə tutduğu mövqe ilə müqayisə oluna bilən bir əsərdir. 1516-cı ildə “Vurğunun Orlando”nun I variantını nəşr etdirmişdir. Ariosto yaradıcılıq yoluna elegiyalar, epigramlar yazmaqla qədəm qoymuşdur. Əsərin əsas qəhrəmanı humanizm baxımından nümunəvi cəngavər olan Orlandodur. Əsərin ən çox yadda qalan obrazlarından biri də Ancelikadır.

“Vurğun Orlando” əsəri təkcə İtaliyada İntibah dövrünün ən zəngin, ən məhsuldar dövrünə yekun vurmur, eyni zamanda yeni Avropa ədəbiyyatlarının inkişafı, xüsusilə romantik poema janrı üçün meydan açır.

İngiltərədə ilkin intibah. İngiltərə Amerikanın kəşfindən (1492) sonra inkişaf edən Avropa dövlətlərindən biridir. İngiltərəyə ziyan vuran Al və Ağ gül müharibələri olmuşdur. Bu vaxt qoyunçuluq geniş yayılmışdı. Əkin sahələrinin çoxu otlaqlara çevrilirdi. Torpaqsız kəndlilər səfilləşirdi. Belə vəziyyətdə İngiltərədə tez-tez kəndli üsyanları baş verirdi. Tezliklə üsyan yatızdırıldı. VIII Henrixin vaxtında 70 min kəndli öldü. Belə şəraitdə intibah ədəbiyyatı yaranmağa başlamışdı. İngiltərədə təşəkkül tapması üçün əsas ictimai şərtlərdən biri də 1485-ci ildə ölkədə feodal özbaşınalığına son qoyulması və Tüdorların mütləq monorxiyasının təşəkkülü olmuşdur. İngilis ədəbiyyatı məhz bu dövrdə intibah dövrünə qədəm qoydu. İngiltərədə bu yeni dövr kitab nəşri ilə (1476) qeyd olunmuşdur. İtaliyada təhsil almış U.Qrosin, T.Lünakr,

İngilis poeziyasında realizmin banisi olan Cefri Çoser həm də dünya şeirinə ənənələrini Dumanlı Albiona gətirən ilk şair olmuşdur – Çoserə qədər Böyük Britaniyada yaradılan poetik əsərlərdə ritm yalnız alliterasiya (bizim yanılmaclarda olduğu kimi, sətirdə vurğulu bir səsin ritmik təkrarı) vasitəsilə əmələ gətirilirdi.

Beləliklə, yuxarıda adları çəkilmiş və çəkilməmiş onlarca, yüzlərcə ədəbi düha məhz son altı əsrin nümayəndəsidir. Başqa sözlə desək, ingilis ədəbiyyatı Avropa qitəsində ən gənc ədəbiyyatdır.

Düzdür, XIV əsrdən qabaq Böyük Britaniyada “Orta əsrlər ədəbiyyatı” adlandırılan ədəbiyyat da (erazmın V-XIII əsrləri) mövcud olmuşdur, lakin o ədəbiyyat tarixə “Anqlo-Sakson” və “Anqlo-Norman” ədəbiyyatı kimi daxil olmuşdur. Həmin dövr adalarda yaşayan xalqların və tayfaların (şotland, irland, kelt, saks, anql və s.) şifahi ədəbiyyat nümunələrinin yaranması ilə xarakterizə olunur. Anqlo-saksonların qəhrəmanlıq dastanı olan irihəcmli “Beavulf” eposu da o dövrdə yaranmışdır (əsərin VIII və ya X əsrlərdə yazılması hələ də ədəbiyyatşünasların mübahisə obyektidir).

Qeyd etdiyimiz kimi, ingilis ədəbiyyatı Avropada ən gənc ədəbiyyatdır, lakin müasir dünyamızın ən aparıcı ədəbiyyatlarından birinə çevrilmişdir. Görəsən, az müddətdə qazanılmış bu keyfiyyət göstəricisi haradan qaynaqlanır?

Birincisi, ingilis ədəbləri tərəddüd etmədən dünya ədəbiyyatının, xüsusilə qədim latın, yunan və Roma söz xəzinələrinin məşhur mənbələrindən bəhrələnməyə başlamışlar. Yəni, bir sıra qələm sahibi mövzu axtarmaq üçün vaxt itirməmiş, hazır mövzulara bu və ya digər cür müdaxilə edərək öz əsərlərini yaratmışdır. Məsələn, Cefri Çoser öz şah əsəri olan “Kəntiberi nağılları”nı XIV əsrin məşhur italyan yazıçısı Ciovanni Bokkaçionun “Dekameron” əsərinin birbaşa təsiri

altında qələmə almışdır (əvvəlcə Çoser həmin əsəri London dialektinə tərcümə etmişdi). Və ya, Qərb İntibahının ən parlaq ədəbi siması olan U.Şekspir müəllifi olduğu otuz yeddi pyesinin heç birində ədəbiyyata yeni mövzu gətirməmişdir – o, oxucu-tamaşaçıya yaxşı məlum olan mövzulara müraciət etmiş, yeni dialoqlar, monoloqlar qurmuş, əsərlərinə daha çox fəlsəfi-mənəvi dərinlik gətirməyə çalışmışdır.

İkincisi, ədəbiyyatın pərvəriş tapması İngiltərədəki siyasi-ictimai mühitlə birbaşa əlaqəli olmuşdur. İngilis mədəniyyətinin tarixində İntibahın ikinci mərhələsi adlanan dövrə (XVI əsrin ikinci yarısı) həm də “Yelizaveta dövrü” və ya “Yelizaveta dramı dövrü” də deyirlər. Məsələ burasındadır ki, siyasi məsələlərdə və saray intriqaalarında nə qədər qəddar olsa da, kraliça I Yelizaveta elmin, mədəniyyətin, xüsusilə ədəbiyyatın çiçəklənməsində bir o qədər tərəqqipərvər və qurucu idi. Con Lili, Edmund Spenser, Robert Qrin, Kristofer Marlo və Uilyam Şekspir kimi dühalar məhz bu dövrün yetirmələridir. Onların hər bir əsəri kraliça tərəfindən yüksək qiymətləndirilir, yüksək qonorar verilən müəlliflər bir qayda olaraq saray məclislərinə dəvət olunurdu. Müqayisə üçün deyək ki, çox da uzaqda olmayan İtaliyada isə hər hansı bir elmi kəşfə və ya cəsarətli əsərə görə inkvizisiya məhkəmələri yaradıcı insanları diri-diri oda atırdı.

Bəzi lokal ziddiyyətlər kənara qoyularsa, qeyd etmək lazımdır ki, ingilis ədəbiyyatının sonrakı inkişafı I Yelizaveta dövründən aldığı pozitiv impuls əsasında getmişdir. Yəni, gözəl ənənə yaranmışdı, yalnız o ənənəni davam etdirmək qalırdı.

Cefri Çoser (1340 - 1400) - yüzillik müharibədə iştirak etmiş və Fransa tərəfinə əsir düşmüşdür. Bu zaman İtaliyaya gedib Bokkaçio və Petrarka ilə görüşür. Çoserin tarixi xidmətlərindən biri də ingilis dilində ilk dəfə olaraq əsər yazmış-

dır. “Qızıl gül haqqında” əsərini də elə bu dövrdə ingilis dilinə tərcümə etmişdir.

1359-cu ildə C.Çoser “Hersoqinya Blanşın ölümünə” poemasını, daha sonra isə ictimai xarakter daşıyan “Quşlar parlamenti” poemasını (1382) yazır. Şairin ilk şeirlərində kurtuaz poeziyasının təsiri açıq-aşkar duyulur. Çoser birinci poemasında Balanşı ideallaşdırır. Şair bu qadının fərdi cizgilərinə, insani xüsusiyyətlərinə mühüm yer vermişdir. Çoser “əlifba” poemasını da Balanşın xahişi ilə yazmışdır. Bu tərcümə əsəridir. Poema kurtuaz poeziyasının parlaq nümunəsidir. “Quşlar parlamenti” əsərində tənqid hədəfi İngiltərədə 1377-ci ildə yaradılmış parlamentdir. Çoserin “Şöhrət evi” poeması isə onun indiyə qədər yazdığı əsərlərin ən böyüyüdür. Parodiya xarakterlidir. 1374-cü ildən başlayaraq 12 il ərzində gömrük məmuru işləyən Çoser bir neçə poema yazmışdır. “Marsın şikayəti”, “Yaxşı qadın əfsanəsi”, “Troil və Kressida” və s. şairin həmin illərdə yazdığı əsərlərdir.

Lunci Punçi (1432-1484) – Lorenzo ailəsi ilə yaxından bağlı olan Pulçi onların universal uğurlarından zövq alırdı. O, öz şeirlərində Lorenzo sonetlərini, mahnı və dostluq şərtlərini, habelə xalq məzəli əhvalatlarını ciddi istiqamətə yönəldə bilirdi.

Lunci Punçi Kvatroçento dövründə Florensiya şairləri arasında xüsusi yer tutur. Florensiyada xalq ruhunda zarafatları da saxlayırdılar. Şairin “Böyük Morqante” epik poeması 1483-cü ildə çap olunmuşdur. 28 nəğmədən ibarət əsərin süjet xətti kəsik-kəsikdir: bir cəngavərin sərgüzəştləri digərini əvəz edir. Komik və parodik məqamlar xüsusilə 3 obrazda Morqantedə, Marqantedə və Astarottedə öz poetik təcəssümünü tapmışdır. “Böyük Morqante” poeması XVI əsr Avropa ədəbiyyatına, xüsusilə Rablenin “Qarqantna və Pantaqrüel” əsərinə böyük təsir göstərmişdir.

olunur. “Caknonto haqqında novella”da Lorenzo Bokkaçionun “Dekameron” əsərinin ənənələrini davam etdirir. Əsərin fabulası Makivellinin “Manqraqora” əsərinə böyük təsir göstərmişdir.

Yaradıcılığının II yetkin dövründə (1477-1492) Lorenzo eklokların və poemaların yaradılması ilə xarakterizə olunur. Bu baxımdan onun “Mənim sonetlərimə şərhlər” şeirlər toplusu maraq doğurur.

Yaradıcılığının son dövründə Lorenzo ənənəvi xalq janrlarından imtina etmişdi.

Ancelo Polisiano (1454 - 1494) – Polisianonun həyat yolu XV əsr humanistləri üçün tipik xarakter daşıyır. 1469-1474-cü illərdə, o universitetdə təhsil almış, yunan, latın və italyan ədəbiyyatının böyük nümayəndələrinin əsərləri ilə tanış olmuşdur. O, Homerin yaradıcılığı ilə maraqlanmış və “İliada” əsərini latın dilinə tərcümə etmişdir. Polisiano öz əsərlərinin çoxunu 1470-ci illər arasında yazmışdır. 1480-ci ildə “Orfey haqqında rəvayət” pyesini yazır.

1480-1494-cü illər ərzində “Alebqa” (Homərə həsr olunmuşdur), “Minto və Rustinus” (Vergiliyə həsr olunmuşdur) və “Nutrisiya” fəlsəfi poemalarını yaradır. Şairin yaradıcılığında gözəl qadın obrazı rəngarəng, təbiətin bir hissəsidir. Bu baxımdan şairin “Bənövşələr haqqında elegiya” şeiri diqqəti cəlb edir.

Fransada intibah ədəbiyyatı. Vaxtilə İtalyada özünü göstərən ilkin və gur intibah Fransaya da eyni dərəcədə aiddir. Fərq yalnız bir qədər gecikməsi ilə bağlıdır. Bu fakt danılmazdır ki, İtaliya təkcə Fransaya deyil, bütövlükdə Avropa ölkələrinə ciddi təsir göstərdi. Birinci Fransiskonun dövründə (1515-1547) yerli əhali hər İtaliyaya gedib-gəldikcə oranın çiçəklənmə və zənginləşməsinin şahidi olur, şəhərlərin varlanmasından, incəsənətin – rəssamlıq, memarlıq, musiqi, şeir-

Fransüa Rable (1494-1553) – Fransa intibahının ən görkəmli nümayəndəsi Fransüa Rabledir. Yazıçı roman janrının əsasını qoyub. 1532-ci ildə “Pantaqrüel” əsərini çap etdirir, 1534-cü ildə “Qarqantüa” əsərləri çap olunur.

O, “Qarqantüa və Pantaqrüel” əsəri üzərində 20 il işləyib. Beş kitabdan ibarətdir. Çox vaxt “Həyat” əsəri də deyirlər. Rable əsəri 1532-ci ildə Leonda çap olunmuş xalq əsəri əsasında yaratmışdır. Rablenin əsəri xristian dininə, kilsəyə, onun sxolastik qanunlarına, kilsə məktəbinə çox ağır zərbələr endirmişdi. Əsərdəki dərin kinayəli gülüş bu gün də öz əhəmiyyətini saxlayır.

Bir çox müasirləri və xələfləri kimi Rable də keçmişin fəlsəfi sistemini saf-çürük etməyə cəhd göstərir. Rablenin yaradıcılığında stoisizmin güclü təsiri hiss olunur. Yazıçının təbliğ etdiyi demokratik əxlaq normaları, siyasi və fəlsəfi görüşləri dini asketizmdən, tərki-dünyalıq hisslərindən uzaqdır.

“Pleyada” dövrü fransız ədəbiyyatı. XVI əsrin III rübü Fransa tarixinə Pleyada dövrü kimi daxil olmuşdur. Nümayəndələri Pyer de Ronsar, Joaşen Dü Bellenindir.

Pleyada məktəbinin nəzəri əsasları Joaşen Dü Bellenin “Fransız dilinin müdafiəsi və vəsfi” əsərində öz şərhini tapmışdır.

Pyer de Ronsarın yaratdığı əsərləri arasında ilk növbədə onun 1550-ci ildə nəşr etdirdiyi “Odalar” kitabını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Onun poeziyasında təbiət böyük estetik və fəlsəfi əhəmiyyətə malikdir. Fransız ədəbiyyatının bu böyük nümayəndəsi siyasi şeirin banilərindən biri sayılır.

Almaniyada intibah. XV əsrin ikinci yarısından etibarən Almaniyada iqtisadi yüksəliş tədricən dirçəlməyə başlayır. Əlbəttə, bu yüksəlişi başqa ölkələrlə müqayisə etmək düz olmaz. Bəlkə buna görədir ki, Almaniya Dante, Petrarka, Bokkaçio, Servantes, Tasso, Kameons, Rable, Şekspir kimi